

UDK: 340.13:[316.774:342.727(4-672EU)]2024”

ОРИГИНАЛНИ
НАУЧНИ РАД

Рад примљен: 29.04.2024.

UDK: 347.922:[342.727:070.422(4-672EU)]

Рад прихваћен: 27.08.2024.

Др Александар Мојашевић,*

Редовни професор,

DOI: 10.5937/zgrfn1-50737

Правни факултет, Универзитет у Нишу

ORCID 0000-0001-7424-3505

Република Србија

СТРАТЕШКЕ ТУЖБЕ ПРОТИВ УЧЕШЋА ЈАВНОСТИ, ДЕМОКРАТСКИ СТАТУС И ЕФИКАСНОСТ ПРАВОСУЂА: УПОРЕДНА СТАТИСТИЧКА АНАЛИЗА**

Апстракт: Стратешке тужбе против учешћа јавности (енгл. *Strategic Lawsuits Against Public Participation – „SLAPP suits“*) представљају правно средство за застрашивање и ућуткивање критичке свести. Иако је њихово присуство првенствено забележено у САД, последње деценије, пре свега због тренда сталног раста, стратешке тужбе привлаче огромну пажњу стручне и опште јавности у Европи и, последично, европских институција (те је 2024. донета тзв. „анти-SLAPP“ Директива). У овом раду испитујемо однос између пораста броја стратешких тужби у изабраним европским земљама и њиховог демократског статуса и, у оквиру њега, два индикатора – степена слободе медија и степена независности судства. Потом истражујемо однос између броја стратешких тужби и ефикасности правосуђа. Желимо да проверимо да ли су стратешке тужбе карактеристика земаља са ниским демократским статусом (неслободне или делимично слободне), ниским степеном слободе медија и независности судства, као и земаља са неефикасним судовима и судским поступцима. У ту сврху спроводимо статистичку анализу чији налази јасно указују да су стратешке тужбе присутне у свим земљама, независно од нивоа развоја демократских институција, стања слободе медија, независности и ефикасности правосуђа. У складу с тим општим налазом, у закључку отварамо питања за будућа истраживања друштвеног, политичког и правног феномена „SLAPP“ тужби.

Кључне речи: стратешке тужбе, демократски статус, слобода медија, независност судства, ефикасност правосуђа, компарација.

* mojasevic@prafak.ni.ac.rs

** Рад је настао као резултат финансирања од стране Министарства науке, технолошког развоја и иновација РС, по Уговору евиденциони број 451-03-65/2024-03/200120 од 5.2.2024. године.

1. Појам и значај стратешких тужби

Препознатљиви акроним SLAPP¹ потиче од израза на енглеском језику “Strategic lawsuit against public participation”, а који се преводи као „стратешке² тужбе против јавног учешћа (партиципације)³“. Овај израз први пут користе амерички професор права Принг (Pring) и професорка социологије Канан (Canan) у два заједничка рада објављена исте године (Canan, Pring, 1988a; Canan, Pring, 1988b), а у вези са десетогодишњом интердисциплинарном студијом на ову тему (Pring, Canan, 1996).⁴ Парадигматски случај ових тужби представља онај у којем привредни субјекат подноси тужбу због неосноване клевете против „обичних грађана“ који су му се супротставили у неком управном поступку на локалном нивоу, рецимо, приликом добијања дозволе за изградњу неког објекта (Beatty, 1977: 85–86). Због високог присуства ових тужби у САД, те спречавања застрашивања јавног говора, тридесет и три америчке државе (и дистрикт Колумбија) унеле су „анти-SLAPP“ мере у своје законодавство (Rasmussen, 2011: 2)⁵, али недостаје посебан закон на федералном нивоу.⁶ Слична ситуација догодила се и у Канади, тачније, у провинцијама Британска Колумбија, Онтарио и Квебек (Schaufele, 2022: 2).

Иако су први радови о SLAPP тужбама објављени пре тридесет и више година, изазвали огромну пажњу америчке стручне и опште јавности и медија у годинама које су следиле, стиче се утисак да феномен „стратешких тужби против учешћа јавности“ не престаје да интригира јавност до данашњих дана и ван америчког простора. У прилог томе можда

1 Пошто овај акроним потиче од енглеске синтагме, и као такав је постао препознатљив, у овом раду задржавамо његово изворно означавање на латиничном писму (SLAPP).

2 Будући да се у нашој правописној пракси (Клајн, 2008: 246) реч „стратешки“ и „стратегички“ користе упоредо као синоними, и ми ћемо се држати тог правила, али у овом тексту, ради доследности, дајемо предност изразу „стратешке тужбе“.

3 Партиципација или учешће грађана један је од постулата демократског поретка и важан принцип доброг управљања (енгл. good governance). Под партиципацијом, у најширем смислу, подразумева се „учешће грађана у процесу осмишљавања, доношења и спровођења јавних политика, односно вођењу јавних послова“ (Jerinić, Vičetić, Stanković, 2020: 206). У контексту теме коју истражујемо, стратешке тужбе, својим циљем и последицама које изазивају, угрожавају овај фундаментални принцип демократског одлучивања.

4 Студија је симптоматичног назива: „Бити тужен због јавног говора“ (енгл. SLAPPs: Getting Sued for Speaking Out) и јасно указује на сврху ових тужби.

5 У овом раду из 2011. Расмусен (Rasmussen) приказује 29 држава, али се у међувремену повећао број на 33. Видети свежије податке из 2023. на: <https://anti-slapp.org/your-states-free-speech-protection#scorecard>

6 Према томе, у 17 америчких држава, и на федералном нивоу, не постоји заштита од стратешких тужби, видети: <https://www.freedomforum.org/anti-slapp-laws/>

највише говори повећана пажња и активност европских институција у правцу заштите, како се популарно каже, „паса чувара” (енгл. *wachdogs*), то јест чувара јавног интереса, и то: новинара, активиста, узбуњивача, заговарачких група и других, од различитих облика злоупотреба, међу којима се на самом врху налазе стратешке тужбе (CASE, 2022: 1). Тако је Европски парламент 2021. године усвојио Резолуцију којом предлаже мере за сузбијање претњи од ових тужби,⁷ да би, на основу предлога Европске комисије из априла 2022. године,⁸ фебруара 2024. године усвојио и Директиву против SLAPP тужби, а која је претходно усаглашена са Европским саветом новембра 2023. године (са роком од две године за државе чланице да Директиву транспонују у национална законодавства).⁹ Крајем 2021. године, чланови Комитета министара Савета Европе договорили су се да оснују Комитет експерата за стратешке тужбе против учешћа јавности који би израдио препоруке за борбу против ових тужби.¹⁰ У међувремену, након четири одржана састанка, током 2022. и 2023. године, Комитет експерата је публиковао Нацрт препорука државама чланицама за супротстављање коришћењу SLAPP тужби,¹¹ који је Комитет министара Савета Европе усвојио 5. априла 2024. године.¹²

SLAPP тужбе предмет су истраживања и бројних страних и домаћих аутора, махом правника. Рецимо, у неким радовима (Farrington, Zabrocka, 2023) акценат се ставља на критичку анализу опсега (у том моменту предложене) Директиве против SLAPP тужби и њене делотворности у заштити грађана од злоупотреба судских поступака. У домаћој литератури одређени радови (Здравковић, 2022) из правног угла анализирају стратешке тужбе као средства за злоупотребу права на судску заштиту у домаћем и упоредном праву, кроз призму кршења

7 <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20211108IPR16838/eu-rules-needed-against-abusive-lawsuits-targeting-critical-voices>

8 Предлог Директиве (енгл. Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on protecting persons who engage in public participation from manifestly unfounded or abusive court proceedings (“Strategic lawsuits against public participation”) доступан је на: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2022/0177/COM_COM\(2022\)0177_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2022/0177/COM_COM(2022)0177_EN.pdf)

9 <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240223IPR18074/new-eu-rules-to-defend-critical-voices-from-judicial-intimidation>

10 <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/msi-slp>

11 Draft Recommendation CM/Rec(20XX)XX of the Committee of Ministers to member states on countering the use of SLAPPs, доступно на: <https://rm.coe.int/msi-slp-revised-draft-recommendation-on-slapps/1680abaf88>

12 Recommendation CM/Rec(2024)2 of the Committee of Ministers to member States on countering the use of strategic lawsuits against public participation (SLAPPs), доступно на: <https://rm.coe.int/0900001680af2805>

стандарда из праксе Европског суда за људска права, уз разматрање правних могућности за сузбијање ове „неприхватљиве правне појаве“. Но, у последње време, тема стратешких тужби може се срести и у странијој литератури економске анализе права (ЕАП), пре свега због утицаја ових тужби (које не представљају само приватни акт) на економске исходе.¹³ Утисак је да оскудна литература ЕАП баца другачије светло на ову тему у односу на правну. Тако, рецимо, Bradshaw (2021) указује да јавни актери својим противљењем могу и да повећају трошкове пројеката (рецимо, уређења земљишта), те да од профитабилних они постану пројекти са негативном очекиваном вредношћу. На тој линији, поједини и ретки аутори (Schaufele, 2022) испитују економске ефекте „анти-SLAPP“ регулативе на инвестициону изградњу објеката, моделујући два сценарија: „са анти-SLAPP регулативом“ и „без анти-SLAPP регулативе“. Главни налаз је да је просечна инвестициона изградња у канадским градовима смањена за око шездесет милиона долара месечно у односу на супротан сценарио без „анти-SLAPP-а“ (док је кумулативан ефекат „анти-SLAPP-а“ на инвестиције око осамдесет милиона долара). Такође, забележено је 120 мање изграђених породичних кућа на месечном нивоу и мање инвестиционих токова у комерцијалне и индустријске пројекте у односу на супротан сценарио да „анти-SLAPP“ регулатива није примењена, мада је овај ефекат делимично ублажен повећаном изградњом стамбених зграда. Овај и други радови из ове области (рецимо, Galasso, Luo, 2022)¹⁴ сугеришу да измене одређених прописа (макар руковођене и добрим намерама) могу имати негативне ефекте на економију. Закључак је да „анти-SLAPP“ регулатива, упркос пружању заштите онима који се противе економским пројектима, може за последицу имати смањење економске активности и броја профитабилних пројеката. Према томе, док правна литература наглашава злоупотребу права на правну заштиту путем стратешких тужби, економска литература указује на негативне економске ефекте „анти-SLAPP“ мера.¹⁵

13 SLAPP тужбе представљају посебну категорију тзв. тужби негативне очекиване вредности (енгл. frivolous lawsuits), којима је у литератури ЕАП посвећена велика пажња (вид. Bebchuk, 1998; Cooter, Rubinfeld, 1989). Иако постоје радови који моделују ове тужбе као игру асиметричних информација (Hurley, Shogren, 1997), мали је број радова који испитује економске ефекте „анти-SLAPP“ регулативе.

14 Аутори показују да појачана објективна одговорност за штету од ствари са недостацима (енгл. product liability) „хлади“ иновације у индустрији медицинских уређаја.

15 Свакако треба имати у виду и то да немају све стратешке тужбе подједнак утицај на економске исходе, пошто „ућуткивање јавности“ може да буде руковођено не само економским, него и политичким или личним интересима.

У наставку прво објашњавамо методологију за прикупљање података о стратешким тужбама у европским земљама из релевантних извештаја и студија, а потом и методологију за мерење демократског статуса и ефикасности правосуђа изабраних земаља, те спроводимо статистичку анализу односа између ових варијабли (броја SLAPP тужби, демократског статуса и ефикасности правосуђа). У последњем делу рада сумирамо налазе и отварамо одређена питања од значаја за будућа истраживања.

2. Извештаји и студије о стратешким тужбама

У прилог значају стратешких тужби говоре и бројни извештаји и компаративне студије о стању слободе медија у европским земљама и њеном угрожавању од стране физичких и правних лица у својству тзв. „слапера“. Свакако, два репрезентативна извештаја из 2022. и 2023. године објављује Коалиција против SLAPP тужби у Европи (енгл. The Coalition Against SLAPPs in Europe – CASE).¹⁶ Подаци из ових извештаја послужиће као основа за нашу статистичку анализу, те им посвећујемо нарочиту пажњу. Извештај из 2022. године обухвата податке о SLAPP тужбама из 29 европских јурисдикција од 2010. до 2021. године,¹⁷ док је Извештај из 2023. године обухвата 35 јурисдикција, укључујући и податке о тужбама за 2022. годину.¹⁸ Извештај из 2022. године анализира 570 случајева, док Извештај

16 Извештаје за потребе ове Коалиције (CASE) припремила је фондација „The Daphne Caruana Galizia Foundation“ и доступни су на: <https://www.the-case.eu/latest/how-slapps-increasingly-threaten-democracy-in-europe-new-case-report/>. У овом тексту извештаје означавамо као: (CASE, 2022) и (CASE, 2023).

17 Државе обухваћене истраживањем су: Албанија, Аустрија, Белгија, Босна и Херцеговина, Бугарска, Хрватска, Естонија, Финска, Француска, Немачка, Мађарска, Ирска, Италија, Косово*, Луксембург, Малта, Холандија, Пољска, Португал, Румунија, Русија, Србија, Словачка, Словенија, Шпанија, Швајцарска, Турска, Велика Британија и Украјина. У извештајима (CASE, 2022: 14; CASE, 2023: 9) се наводи да узорак из првог извештаја (2010-2021) чине тужбе из *јурисдикција 30 држава* (укључујући и тзв. Косово), али горенаведени попис држава јасно указује да су анализирани тужбе из **29 држава**. Будући да на сајту (<https://www.the-case.eu/latest/how-slapps-increasingly-threaten-democracy-in-europe-new-case-report/>) стоји да први Извештај из 2022. обухвата 29 држава, а исти број стоји на другом месту у Извештају из 2023. године (CASE, 2023: 16), претпостављамо да је реч о техничкој грешци.

18 Број од 35 држава стоји на сајту и у Извештају из 2023. године (CASE, 2023: 16). Међутим, на графикону се виде подаци за 36, а не 35 држава. Претпостављамо да је такође реч о грешци, али је сигурно да Извештај из 2023. године обухвата још седам држава и то: Грузију, Северну Македонију, Грчку, Кипар, Молдавију, Чешку и Шведску. Додајмо и то да Графикон о броју SLAPP тужби по земљама обухвата и Јерменију (укупно: 16 тужби), док Графикон о броју ових тужби на 100.000 становника *не обухвата* ову државу (CASE, 2023: 14-15).

из 2023. године додаје још 240 случајева (од којих су 157¹⁹ из 2022. године).²⁰ Подаци о стратешким тужбама прикупљени су на узорку „грудве снега“,²¹ информације о њима пружиле су организације-чланице ове Коалиције (CASE) из бројних европских земаља, а исти су оцењени и верификовани од истраживача са Амстердамских правних клиника (ALCs).²² Коришћене су и друге методе за прикупљање и оцену података: 1. оцена јавно доступних података (онлајн медијских и академских чланака, судских одлука, извештаја и домаћег законодавства); 2) имејл преписка и интервјуи (са члановима Коалиције, новинарима, правницима, и другима); 3) анализа података из контакт форме Коалиције (мисли се на SLAPP жртве које су се преко контакт форме обратиле овој организацији и пружиле информације или због потребе за заштитом или у сврху њиховог „мапирања“ у извештају) (CASE, 2023: 9–11). У извештајима се, у складу са добром праксом истраживања, обелодањују и ограничења истраживања (CASE, 2022: 16; CASE, 2023: 11), и то: 1) подаци се односе само на званичне судске случајеве, те је питање да ли су покривени сви случајеви застрашивања од ових тужби, нарочито узимајући у обзир чињеницу да се жртве ових тужби „устежу“ од давања информација због страха од одмазде или репутационе штете; 2) студија није обухватила интервјуе са тужиоцима и њиховим адвокатима, као ни са судијама и јавним тужиоцима; 3) литература на коју се студија ослања махом је концентрисана на новинаре као жртве „слапера“, и у мањој мери на заштитнике људских права и грађанске активисте, а такође је потенцијално занемарен негативан утицај ових тужби на слободу окупљања и удруживања; 4) у појединим земљама, попут Пољске или Хрватске, било је отежано доћи до података о свим случајевима, јер жртве, које су „преплављене“ овим тужбама, немају приступ свим информацијама због ограничених ресурса; 5) недостатак

19 У извештају из 2023. године, на једном месту (CASE, 2023: 10) стоји додатних 157 случајева из 2022. године, а на другом 161 (CASE, 2023: 13). Могуће је и да постоји разлог за овакво навођење (одступање), али је то свакако требало објаснити у извештају, те се стиче утисак да је реч о још једној грешци.

20 Извештај из 2023. године (добро изабраног наслова на енглеском: “Shutting Out Criticism: How SLAPPs Threaten European Democracy”) у ствари је допуњена верзија извештаја из 2022. године.

21 Узорак грудве снега (енгл. *snowballing sample*) сачињава се тако што постојећи чланови узорка регрутују нове чланове најчешће из реда својих познатика, те се на тај начин узорак увећава попут „грудве снега“. Овакав узорак спада у групу неслучајних узорака и не говори пуно о величини и карактеристикама популације (није репрезентативан), те се и закључци на основу „грудве снега“ морају ограничити на сам узорак (Popadić, Pavlović, Žeželj, 2018: 215–216).

22 Ове клинике су лидери на пољу клиничког правног образовања у Холандији. Видети: <https://student.uva.nl/en/topics/amsterdam-law-clinics>

капацитета Коалиције да прикупи све релевантне информације путем захтева за приступ информацијама од јавног значаја (мисли се на пресуде).

На крају овог одељка, ради стицања опште слике о стању стратешких тужби у Србији, наводимо и један релевантан извештај из 2021. године (ARTICLE 19, 2021).²³ У извештају се анализира правни оквир у вези са стратешким тужбама у грађанскоправној материји,²⁴ кога чине закони на основу којих се подносе стратешке тужбе, и то против новинара и медијских кућа – Закон о јавном информисању и медијима (ЗЈИМ)²⁵, и против осталих лица – Закон о облигационим односима (ЗОО)²⁶ у делу који регулише повреду части и угледа (чл. 198 ЗОО); затим, усаглашеност ових закона и судске праксе са међународним стандардима слободе изражавања који треба да буду основа за сва ограничења те слободе у Србији;²⁷ те примена тих стандарда у судској пракси, у коју сврху је детаљније приказано и анализирано 26 случајева стратешких тужби против новинара, медија, активиста и заштитника људских права у периоду од 2010. до 2020. године (Додатак Извештаја). Као један од кључних недостатака у нашем систему ради заштите критичке јавности од ових тужби, и пре свега ради њиховог *ex ante* превенирања, у Извештају се издваја немогућност одбачаја таквих тужби и немогућност новчаног кажњавања несавесних тужилаца због злоупотребе судског процеса, а у случају када је поступак већ покренут, тужени немају приступ правној помоћи. На крају овог Извештаја наводе се и конкретне препоруке за сузбијање стратешких тужби које се свode на измену релевантних законских норми (пре свега одредаба о клевети из ЗЈИМ и ЗОО); утврђивање највишег фиксног износа накнаде нематеријалне штете због повреде угледа; побољшање капацитета правосуђа у примени светских и регионалних стандарда слободе изражавања у вези са стратешким тужбама; проширивање појма „новинара” са регистрованих на сва лица која се баве прикупљањем и

23 Овај извештај о стратешким тужбама у Србији објавили су организација ARTICLE 19, Центар за људска права Америчке адвокатске коморе (АВА) и Независно удружење новинара Србије (НУНС) – у даљем тексту: (ARTICLE 19, 2021).

24 По нашем праву, тужиоци могу да злоупотребе и кривични поступак ради застрашивања, позивајући се на различита кривична дела, попут увреде (клевета је код нас декриминализована). Но, споменути извештај се ограничава на грађанскоправну материју.

25 Сл. гласник РС, бр. 92/2023.

26 Сл. лист СФРЈ, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, Сл. лист СРЈ, бр. 31/93, Сл. лист СЦГ, бр. 1/2003 – Уставна повеља и Сл. гласник РС, бр. 18/2020.

27 Мисли се на члан 10 Европске конвенције за заштиту људских права и члан 19 Међународног пакта о грађанским и политичким правима, који су интегрални део нашег правног система.

објављивањем информација у јавности; досуђивање накнаде само за „озбиљне штете“; промовисање толеранције на грађанску критику јавних званичника, политичара и јавних личности; обезбеђење простора за слободно јавно изражавање мишљења итд.

3. Демократски статус и ефикасност правосуђа – методолошки приступ

Пошто смо дефинисали стратешке тужбе и потом показали да оне привлаче значајну пажњу европских институција, законодаваца у европским земљама и широм света, али и опште и стручне јавности, сада се намећу два питања важна за наш рад: прво, у каквом су односу стратешке тужбе и демократски статус појединих држава, и друго, да ли присуство стратешких тужби зависи од ефикасности правосуђа у појединим земљама? На први поглед стиче се утисак да би стратешке тужбе требало у већој мери да угрожавају критичку свест и да буду бројније у земљама са неразвијеном демократијом, девастираним демократским институцијама, и неефикасним правосуђем.²⁸ Да бисмо проверили ову претпоставку, у нашој анализи ослонићемо се пре свега на Извештај Фридом хауса – скр. ФХ (енгл. Freedom House),²⁹ као један од најрепрезентативнијих извештаја који мери стање слободе (глобалне трендове у политичким правима и грађанским слободама) широм света (195 држава и 15 територија).³⁰ Подаци из овог извештаја ће послужити како основа за стицање увида у демократски статус изабраних земаља (слободне, неслободне и делимично слободне), с тим да ће фокус, због теме коју истражујемо, бити на два индикатора: стање слободе медија и независност судства.³¹

28 Штавише, ефикасност правосуђа један је од стубова владавине права и детерминишући фактор правичног суђења, као што је и дефинисано у члану 6 ЕКЗ/БП. Такође, ефикасност правосуђа доприноси добром управљању, борби против корупције и јачању поверења у институције (ЦЕПЕЈ, 2022: 125). Следи да је ефикасност правосуђа важна „карика“ демократског развоја, одакле и произилази очекивање да би учесталост стратешких тужби требало да буде већа у неслободним земљама са неефикасним правосуђем.

29 Извештај ФХ за све државе је доступан на: <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores>.

30 <https://freedomhouse.org/report/freedom-world>

31 Податке за све државе ограничили смо на 2023. годину (ФХ, 2023), јер је то моменат када смо почели истраживање. У међувремену је објављен извештај за 2024. годину, који не мења значајно вредности индикатора из 2023. године. Штавише, просек вредности индикатора демократског статуса за посматране земље од 2017. до 2024. (то су године за које постоје упоредни подаци на сајту ФХ) не разликује се од вредности за

Затим, да бисмо одговорили на питање о вези између стратешких тужби и ефикасности правосуђа, у нашој анализи ћемо се ослонити на Извештај ЦЕПЕЈ-а, то јест, Европске комисије за ефикасност правосуђа (енгл. European Commission for the Efficiency of Justice – CEPEJ)³² објављеног 2022. године (на основу података из 2020. године).³³ Овај извештај оцењује бројне параметре судских система у европским земљама (буџет, судско и несудско особље, судове, кориснике судских услуга, ИКТ, итд), али се за потребе наше анализе усредсређујемо на ефикасност судова и судских поступака и два најважнија индикатора: временску диспозицију (енгл. Disposition time – DT)³⁴ и стопу ажурности (енгл. Clearance rate – CR)³⁵. Ова два индикатора служе као апроксимација ефикасности судова (и тужилаштва) у пруженим услугама (енгл. *services efficiency*) и генерално правосуђа у појединим земљама.

Организација рада је следећа. Прво приказујемо статистику о учесталости стратешких тужби у изабраним земљама у периоду од 2010. до 2022. године, како бисмо уочили генералне трендове у кретању ових тужби, и како бисмо разврстали државе у три групе: прву групу са најмањим бројем стратешких тужби, другу групу са средњим бројем стратешких тужби и трећу групу са највећим бројем стратешких тужби. Интересује нас је да ли постоји значајна разлика између земаља различитог демократског статуса (према општем скору) у броју стратешких тужби у апсолутном износу и на 100.000 становника, а потом и према два кључна индикатора: степену слободе медија и степену независности правосуђа у посматраним земљама. Затим, интересује нас да ли постоји разлика у броју SLAPP тужби између земаља које смо разврстали према критеријуму ефикасности судова на „ефикасне“ и „нефикасне“. Кључне податке о

изабрану 2023. годину. Једино је Мађарска забележила промену статуса од „слободне“ (који је имала током 2017. и 2018. године) у „делимично слободну“ (од 2019. до 2024. године), али у просеку током овог периода, Мађарска има вредност која је сврстава у „делимично слободну“ (као и током репрезентативне 2023. године).

32 <https://www.coe.int/en/web/cepej>

33 Извештај ЦЕПЕЈ-а из 2022. је доступан на: <https://rm.coe.int/cepej-report-2020-22-e-web/1680a86279>. У даљем тексту: (ЦЕПЕЈ, 2022).

34 *Временска диспозиција* је мера која се добија дељењем броја нерешених предмета на крају одређеног периода са бројем решених предмета у том периоду, помноженим са 365. Више нерешених него решених предмета ће довести до DT већег од 365 дана и обрнуто (ЦЕПЕЈ, 2022: 126).

35 *Стопа ажурности* је однос добијен дељењем броја решених предмета са бројем примљених предмета у датом периоду, изражен као проценат (ако је је CR > 100%, суд је способан да реши више предмета него што их прими, те се смањују заостали предмети) (ЦЕПЕЈ, 2022: 125).

стратешким тужбама добили смо из два споменутог Извештаја Коалиције за борбу против SLAPP тужби (CASE, 2022; CASE, 2023).³⁶

4. Општи трендови у кретању стратешких тужби

Табела 1. Дескриптивна статистика SLAPP тужби (2010-2022)

Statistics		
број SLAPP тужби		
N	Valid	36
	Missing	0
Mean		22.47
Median		13.50
Mode		1
Std. Deviation		27.199
Variance		739.799
Minimum		1
Maximum		128
Sum		809

Укупан број стратешких тужби у посматраним земљама (укупно 36)³⁷ износи 809, док је просечан број тужби на узорку 22. Највећи број тужби забележен је у Пољској (128), а најмањи (једна тужба)³⁸ у четири државе (Шведска, Словачка, Чешка и Кипар). Уочљив је већи број тужби у још неколико држава: Малта (88), Француска (76), Хрватска (54), Босна и Херцеговина (43) и Словенија (42). Србија је незнатно изнад просека (28), с тим да је највећи број тужби у Србији забележен 2021. године. Године 2022. значајан пораст броја стратешких тужби (у односу на претходне године) бележе: Малта, Француска, Хрватска, Грчка, Велика Британија, Турска и Грузија.

36 Статистичку анализу спровели смо у посебном статистичком програму за друштвене науке (енгл. Statistical Package for the Social Sciences – SPSS) коришћењем Ман-Витнијев У теста за поређење два независна узорка и Краскал-Валисовог Н теста (као проширења Ман-Витнијевог У теста) за утврђивање да ли постоје статистички значајне разлике између три или више независних група.

37 У анализу је укључено и тзв. Косово*.

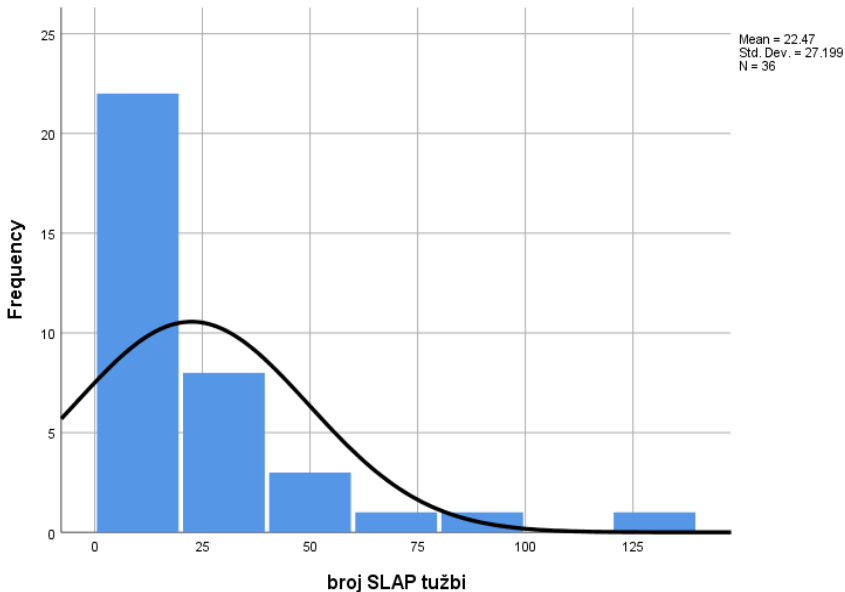
38 Једна тужба уједно је и научесталији број стратешких тужби.

За потребе наше анализе, све државе из узорка разврставамо у три групе: 1) од 1 до 39 SLAPP тужби; 2) од 40 до 99 SLAPP тужби; 3) преко 100 SLAPP тужби (табела 2).

Табела 2. Груписање држава по броју стратешких тужби

Група	број SLAPP тужби	број држава
Прва група	1-39	30
Друга група	40-99	5
Трећа група	≥ 100	1

Прва група је најбројнија, укупно 30 држава, 22 државе (први стуб) плус 8 држава (други стуб). У другом стубу налази се и Србија са 28 тужби. Друга група броји пет држава: Словенија са 42 тужбе и БиХ са 43 тужбе (трећи стуб); затим, Француска са 76 тужби (четврти стуб) и Малта са 88 тужби (пети стуб). У трећу групу улази једна држава, Пољска са 128 тужби (шести стуб) (графикон 1).

Графикон 1. Приказ броја SLAPP тужби

Напошетку, приказујемо кретање броја стратешких тужби забележених по годинама (укупно 570), од 2010. до 2021. године, у

посматраним државама (графикон 2).³⁹ Графикон јасно показује тренд сталног повећања броја стратешких тужби у овом периоду. Штавише, већ је речено да је током 2022. године додато још око 160 тужби (CASE, 2023), што представља највеће повећање у односу на претходне године.

Графикон 2. Кретање стратешких тужби по годинама

У наставку дајемо статистички приказ разлика између земаља из узорка у броју стратешких тужби према дефинисаним критеријумима (демократски статус и ефикасност судства).

5. Стратешке тужбе и демократски статус земаља

Као што је речено, прво нас је интересовало да ли постоји значајна разлика између земаља различитог демократског статуса у броју стратешких тужби у апсолутном износу и на 100.000 становника (табела 3). Конкретније, да ли постоји разлика између земаља које се према методологији Фридом хауса⁴⁰ сврставају у три различите категорије (слободне, неслободне и делимично слободне) у броју стратешких тужби које су регистроване у тим земљама према објашњеној методологији Коалиције за борбу против стратешких тужби (CASE 2022, 2023).

³⁹ Изворни графикон о кретању стратешких тужби налази се у Извештају из 2022. године (CASE, 2022: 18). Незнатно модификовану верзију тог графикана приказујемо на овом месту.

⁴⁰ Више о методологији ФХ у: <https://freedomhouse.org/reports/freedom-world/freedom-world-research-methodology>

Табела 3. Однос стратешких тужби и демократског статуса држава

Државе	Укупан број SLAPP тужби ⁴¹	Број SLAPP тужби на 100.000 ст.	Демократски статус	Слободни и независни медији	Независно правосуђе
1 (УК)	29	0.4	2 (слободна)	4 /4	4/4
2 (Украјина)	22	0.5	1 (делимично слободна)	2/4	1/4
3 (Турска)	22	0.3	0 (неслободна)	1/4	1/4
4 (Швајцарска)	10	.12	2 (слободна)	4/4	4/4
5 (Шведска)	1	.01	2 (слободна)	4/4	4/4
6 (Шпанија)	15	.03	2 (слободна)	3/4	3/4
7 (Словенија)	42	2.02	2 (слободна)	2/4	4/4
8 (Словачка)	1	0.2	2 (слободна)	3/4	3/4
9 (Србија)	28	.32	1 (делимично слободна)	2/4	2/4
11 (Русија)	18	.01	0 (неслободна)	0/4	1/4
12 (Румунија)	25	.13	2 (слободна)	3/4	3/4
13 (Португалија)	9	.09	2 (слободна)	4/4	4/4
14 (Пољска)	128	.34	2 (слободна)	3/4	1/4
16 (С. Македонија)	5	.29	1 (делимично слободна)	3/4	2/4
17 (Холандија)	10	.04	2 (слободна)	4/4	4/4
20 (Молдавија)	3	.07	1 (делимично слободна)	2/4	1/4
21 (Малта)	88	19.93	2 (слободна)	3/4	4/4
22 (Луксембург)	4	.64	2 (слободна)	4/4	4/4
26 (Косово*)	3	.17	1 (делимично слободна)	2/4	1/4
27 (Италија)	32	.05	2 (слободна)	3/4	4/4
28 (Ирска)	31	.63	2 (слободна)	4/4	4/4
30 (Мађарска)	12	.12	1 (делимично слободна)	2/4	2/4
31 (Грчка)	19	.18	2 (слободна)	3/4	3/4
32 (Немачка)	12	.01	2 (слободна)	4/4	4/4
33 (Грузија)	6	.15	1 (делимично слободна)	2/4	2/4
34 (Француска)	76	.12	2 (слободна)	4/4	4/4
35 (Финска)	4	.07	2 (слободна)	4/4	4/4

41 У питању је укупан број стратешких тужби закључно са 2022. годином.

Државе	Укупан број SLAPP тужби ⁴¹	Број SLAPP тужби на 100.000 ст.	Демократски статус	Слободни и независни медији	Независно правосуђе
36 (Естонија)	3	.01	2 (слободна)	4/4	4/4
38 (Чешка)	1	.01	2 (слободна)	4/4	3/4
39 (Кипар)	1	.08	2 (слободна)	4/4	4/4
40 (Хрватска)	54	1.29	2 (слободна)	3/4	3/4
41 (Бугарска)	11	.16	2 (слободна)	2/4	3/4
42 (БиХ)	43	1.31	1 (делимично слободна)	2/4	1/4
43 (Белгија)	21	.18	2 (слободна)	4/4	4/4
45 (Аустрија)	16	.18	2 (слободна)	3/4	4/4
48 (Албанија)	4	.14	1 (делимично слободна)	2/4	2/4

Будући да подаци о броју тужби не испуњавају услов нормалности расподеле (табеле 4 и 5), за процену статистичке значајности разлика трију група (земаља) коришћен је Краскал Валисов тест (*Kruskal-Wallis H test*). Стога, постављамо хипотезе уз ниво значајности $\alpha=0,05$:

H_0 : Не постоји разлика у броју SLAPP тужби између земаља различитог демократског статуса;

H_1 : Постоји разлика у броју SLAPP тужби између земаља различитог демократског статуса.

Критична вредност за $\alpha=0,05$ износи 5.99,⁴² а услов за одбацивање нулте хипотезе (H_0) је $H \geq 5.99$. Резултат тест статистике је $H=.851$ (табела 7), те претходни услов није задовољен и нулту хипотезу не можемо одбацивати. Дакле, разлика у (апсолутном) броју SLAPP тужби између земаља различитог демократског статуса не постоји.

Идентичан резултат је добијен и приликом мерења разлика између земаља различитог демократског статуса и броја тужби на 100.000 становника: $H=4.3$, $P=0.11$ (табеле 8 и 9). Дакле, разлика у броју SLAPP тужби на 100.000 становника између земаља различитог демократског статуса не постоји.

42 Видети Таблицу критичних вредности за χ^2 расподелу: https://www.chem.bg.ac.rs/~jvelicko/ORM_2016/Statisticke%20tablice.pdf

Табела 4. Провера нормалности расподеле података (апсолутни износ)

Tests of Normality						
	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
број SLAPP тужби	.215	36	.000	.732	36	.000
a. Lilliefors Significance Correction						

Табела 5. Провера нормалности расподеле података (на 100.000 становника)

Tests of Normality						
	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
број SLAPP тужби на 100.000 становника	.409	36	.000	.230	36	.000
a. Lilliefors Significance Correction						

Табела 6.

Ranks			
	Демократски статус	N	Mean Rank
број SLAPP тужби	Неслободна	2	22.75
	Делимично слободна	9	16.11
	Слободна	25	19.02
	Total	36	

Табела 7.

Test Statistics ^{a,b}	
Kruskal-Wallis H	број SLAPP тужби .851
df	2
Asymp. Sig.	.653
a. Kruskal Wallis Test	
b. Grouping Variable: Демократски статус	

Табела 8.

Ranks			
	Демократски статус	N	Mean Rank
број SLAPP тужби	Неслободна	2	22.75
	Делимично слободна	9	16.11
	Слободна	25	19.02
	Total	36	

Табела 9.

Test Statistics ^{a,b}	
	број SLAPP тужби на 100.000 становника
Kruskal-Wallis H	4.396
df	2
Asymp. Sig.	.111
a. Kruskal Wallis Test	
b. Grouping Variable: Демократски статус	

Практично гледано, налази указују на то да стратешке тужбе нису више или мање присутне у недемократским земљама у поређењу с демократским. Према томе, демократски статус није значајан фактор у одређивању учесталости ових тужби. То даље значи да потенцијално неки други фактори могу имати већи утицај на учесталост ових тужби, попут општих карактеристика правног система, заштите слободе говора, разлика у (правној) култури итд.

5.1. Стратешке тужбе и слобода медија

Интересовало нас је такође да ли постоји значајна разлика у броју SLAPP тужби према степену слободе медија у посматраним земљама (табела 3 – пета колона). За рангирање степена слободе медија коришћена је методологија ФХ, према којој је одговор на питање „Да ли постоје слободни и независни медији?” рангиран од најмањег степена (0) до највишег степена (4). Стога, дефинисали смо пет категорија земаља: најнижи ниво слободе (0), нижи ниво слободе (1), средњи ниво слободе (2), виши ниво слободе (3) и највиши ниво слободе (4).

Опет је коришћен непараметријски Краскал Валисов тест. Резултат тест статистике је $H=4.491$ (табела 10). За $\alpha=0,05$, критична вредност износи 9,49, те услов за одбацивање нулте хипотезе ($H \geq 9,49$) није задовољен.

Дакле, не постоји значајна разлика између земаља различитог степена слободе медија у броју SLAPP тужби.

Табела 10.

Test Statistics ^{a,b}	
	број SLAPP тужби
Kruskal-Wallis H	4.491
df	4
Asymp. Sig.	.344
a. Kruskal Wallis Test	
b. Grouping Variable: Да ли постоје слободни и независни медији?	

Према томе, чак и ако су медији у неким земљама слободнији, то не чини да SLAPP тужбе постају мање учестале. Слобода медија је важан аспект демократије и права на слободно изражавање, али у овом случају изгледа да степен те слободе не утиче значајно на учесталост SLAPP тужби, те други фактори могу бити релевантнији, попут правног система, економских интереса, разлика у култури итд.

5.2. Стратешке тужбе и независност судства

Интересовало нас је и да ли постоји значајна разлика у броју SLAPP тужби према степену независности правосуђа у посматраним земљама (табела 3 – шеста колона). За рангирање степена независности судства коришћена је методологија ФХ, према којој је одговор на питање „Да ли постоји независно правосуђе?” рангиран од најмањег степена (0) до највишег степена (4). Стога, дефинисали смо пет категорија (група) земаља: најнижи ниво независности судства (0), нижи ниво независности судства (1), средњи ниво независности судства (2), виши ниво независности судства (3) и највиши ниво независности судства (4).

Коришћен је непараметријски Краскал Валисов тест. Резултат тест статистике је $H=1.10$ (табела 11). За $\alpha=0,05$, критична вредност износи 7,81, те услов за одбацивање нулте хипотезе ($H \geq 7,81$) није задовољен. Дакле, не постоји значајна разлика између земаља различитог степена независности судства у броју SLAPP тужби.

Табела 11.

Test Statistics ^{a,b}	
	број SLAPP тужби
Kruskal-Wallis H	1.107
df	3
Asymp. Sig.	.775
a. Kruskal Wallis Test	
b. Grouping Variable: Да ли постоји независно правосуђе?	

Практично гледано, без обзира на то колико су судије независне и слободне од политичког утицаја у одређеним земљама, број SLAPP тужби остаје сличан. Чак и када је судство независно, то не значи да се ове тужбе неће појављивати, те пажњу треба усмерити на друге аспекте правног система, попут заштитних мера против злоупотребе права на правну заштиту или доступности помоћи у правној заштити и томе слично.

На основу досадашње анализе, можемо извести НАЛАЗ 1: *резултати претходних тестова показују да су стратешке тужбе присутне у различитим државама независно од њиховог демократског статуса, степена слободе медија и степена независности судства.*

6. Ефикасност правосуђа и SLAPP тужбе

Даље, интересовало нас је да ли постоји разлика у броју стратешких тужби између земаља које смо разврстали према критеријуму ефикасности судског поступка (табела 12). Као што је речено, у ту сврху користили смо податке Европске комисије за ефикасност правосуђа из Извештаја објављеног 2022. на основу података из 2020. године (ЦЕПЕЈ, 2022). ЦЕПЕЈ мери ефикасност судског поступка према два кључна индикатора: временска диспозиција (Disposition time – DT) и стопа ажурности (Clearance rate – CR). У табели 12 дати су подаци за посматране државе, прво у грађанскоправној и привредноправној материји у првом степену (друга колона), а потом у кривичноправној материји у првом степену (трећа колона).⁴³

Према методологији ЦЕПЕЈ-а, постоји неколико категорија ефикасности: А. стандардна, В. стварање заосталих предмета, С.

⁴³ Изабрали смо најновији извештај ЦЕПЕЈ-а из 2022. са подацима из 2020. године не само због актуелности него и због тога што је концентрација стратешких тужби највећа у том периоду (модална година) и као таква је изабрана да буде „репрезентативна“ за ту врсту података. Друго, не постоје значајне варијације података о ефикасности поступака скоро ни код једне државе у узорку у претходним годинама (2018, 2016, 2014 и 2012).

смањење заосталих предмета, D. упозоравајућа, E. веома висока стопа ажурности, и F. веома висока временска диспозиција. За потребе наше анализе, разврстали смо државе у две категорије:⁴⁴ 1) државе са ефикасним поступком (A и E) и 2) државе са неефикасним поступком (B, C, D и F).⁴⁵

Табела 12. Ефикасност судског поступка и SLAPP тужбе

Државе	Ефикасност судског поступка (грађанска и привредна материја) – први степен	Ефикасност судског поступка (кривична материја) – први степен
1 (УК) ⁴⁶	недоступно (NA)	Стварање заосталих предмета (DT: 144, CR: 92%) о
2 (Украјина)	Стандардна (DT: 122, CR: 98%) 1	Упозоравајућа (DT: 298, CR: 93%) о
3 (Турска)	Упозоравајућа (DT: 513, CR: 90%) о	Упозоравајућа (DT: 390, CR: 93%) о
4 (Швајцарска)	Стандардна (DT: 126, CR: 100%) 1	Стварање заосталих предмета (DT: 125, CR: 92%) о
5 (Шведска)	Стандардна (DT: 161, CR: 103%) 1	Стандардна (DT: 149, CR: 96%) 1
6 (Шпанија)	Стварање заосталих предмета (DT: 468, CR: 86%) о	Стандардна (DT: 247, CR: 95%) 1
7 (Словенија)	Стандардна (DT: 350, CR: 101%) 1	Стандардна (DT: 165, CR: 96%) 1
8 (Словачка)	Стандардна (DT: 204, CR: 100%) 1	Стандардна (DT: 125, CR: 100%) 1
9 (Србија)	Стварање заосталих предмета (DT: 472, CR: 71%) о	Стандардна (DT: 155, CR: 98%) 1
11 (Русија)	није укључена	није укључена
12 (Румунија)	Стандардна (DT: 168, CR: 100%) 1	Стандардна (DT: 113, CR: 100%) 1
13 (Португалија)	Стандардна (DT: 280, CR: 98%) 1	Стварање заосталих предмета (DT: 280, CR: 93%) о
14 (Пољска)	Стандардна (DT: 317, CR: 105%) 1	Стандардна (DT: 82, CR: 98%) 1
16 (С. Македонија)	Стварање заосталих предмета (DT: 294, CR: 90%) о	Стандардна (DT: 216, CR: 98%) 1
17 (Холандија)	Стандардна (DT: 127, CR: 100%) 1	Стандардна (DT: 139, CR: 95%) 1

44 Статистички смо их категорисали као о (нефикасне) и 1 (ефикасне) (видети табелу 12).

45 Ниједна држава у грађанској и привредној материји (први степен) није сврстана у категорије E и F (из Извештаја из 2022. године), док је у кривичној материји (први степен), Малта сврстана у категорију F.

46 Према методологији ЦЕПЕЈ-а, УК је разврстана на: УК-Енглеска и Велс, УК-Северна Ирска, УК-Шкотска. За потребе наше анализе, узимамо податке за УК-Енглеска и Велс.

Државе	Ефикасност судског поступка (грађанска и привредна материја) – први степен	Ефикасност судског поступка (кривична материја) – први степен
20 (Молдавија)	Стандардна (DT: 171, CR: 97%) 1	Стварање заосталих предмета (DT: 242, CR: 91%) 0
21 (Малта)	Упозоравајућа (DT: 550, CR: 91%) 0	Веома висока временска диспозиција (DT: 792, CR: 66%) 0
22 (Луксембург)	Стварање заосталих предмета (DT: 161, CR: 93%) 0	недоступно (NA)
26 (Косово*)	није укључено	није укључено
27 (Италија)	Смањење заосталих предмета (DT: 674, CR: 104%) 0	Упозоравајућа (DT: 498, CR: 91%) 0
28 (Ирска)	недоступно (NA) (DT: NA, CR: 60%)	недоступно (NA) (DT: NA, CR: 62%)
30 (Мађарска)	Стандардна (DT: 165, CR: 100%) 1	Стандардна (DT: 54, CR: 97%) 1
31 (Грчка)	недоступно (NA)	недоступно (NA)
32 (Немачка)	Стандардна (DT: 237, CR: 98%) 1	недоступно (NA)
33 (Грузија)	Стварање заосталих предмета (DT: 433, CR: 87%) 0	Стварање заосталих предмета (DT: 126, CR: 91%) 0
34 (Француска)	Упозоравајућа (DT: 637, CR: 93%) 0	недоступно (NA) (DT: NA, CR: 91%)
35 (Финска)	Стварање заосталих предмета (DT: 300, CR: 94%) 0	Стварање заосталих предмета (DT: 189, CR: 89%) 0
36 (Естонија)	Стандардна (DT: 135, CR: 100%) 1	Стандардна (DT: 30, CR: 100%) 1
38 (Чешка)	Стандардна (DT: 165, CR: 98%) 1	Стандардна (DT: 72, CR: 100%) 1
39 (Кипар)	недоступно (NA)	Упозоравајућа (DT: 317, CR: 95%) 0
40 (Хрватска)	Упозоравајућа (DT: 655, CR: 85%) 0	Стварање заосталих предмета (DT: 223, CR: 88%) 0
41 (Бугарска)	недоступно (NA)	Стандардна (DT: 66, CR: 98%) 1
42 (БиХ)	Смањење заосталих предмета (DT: 639, CR: 103%) 0	Упозоравајућа (DT: 316, CR: 95%) 0
43 (Белгија)	недоступно (NA) (DT: NA, CR: 99%)	недоступно (NA) (DT: NA, CR: 95%)
45 (Аустрија)	Стандардна (DT: 156, CR: 100%) 1	Стандардна (DT: 133, CR: 98%) 1
48 (Албанија)	Стварање заосталих предмета (DT: 366, CR: 85%) 0	Стварање заосталих предмета (DT: 294, CR: 74%) 0

Табела 13.

Ranks				
	Ефикасност судског поступка (грађанска и привредна материја) – први степен	N	Mean Rank	Sum of Ranks
број SLAPP тужби	Неефикасно	13	16.88	219.50
	Ефикасно	15	12.43	186.50
	Total	28		

Табела 14.

Test Statistics ^a	
	број SLAP тужби
Mann-Whitney U	66.500
Wilcoxon W	186.500
Z	-1.430
Asymp. Sig. (2-tailed)	.153
Exact Sig. [2*(1-tailed Sig.)]	.156 ^b
a. Grouping Variable: Ефикасност судског поступка (грађанска и привредна материја – I степен)	
b. Not corrected for ties.	

За процену разлике у броју SLAPP тужби између двеју група земаља („ефикасне” и „неефикасне”) користили смо Ман Витнијев U тест (*Mann-Whitney U test*). Резултат тест статистике (табела 14) не показује значајну разлику између двеју група ($U=66.5$, $p=.153$).⁴⁷ Стога, нисмо успели да одбацимо нулту хипотезу, те закључујемо да разлика у броју SLAPP тужби између земаља са ефикасним и неефикасним судским поступком у грађанскоправној и привредноправној материји (у првом степену) не постоји.

Ман Витнијев U тест користили смо и за процену разлика између група земаља („ефикасне” и „неефикасне”) у кривичноправној материји. Резултат тест статистике (табела 16) не показује значајну разлику између

47 Исти резултат даје и Краскал Валисов тест ($H=2.046$, $p=.153$). Критична вредност за $\alpha=0,05$ износи 3,84, а услов за одбацавање нулте хипотезе (H_0) је $H \geq 3,84$. Услов није испуњен.

двеју група ($U=84.5$, $p=.53$).⁴⁸ Стога, нисмо успели да одбацимо нулту хипотезу, те закључујемо да разлика у броју SLAPP тужби између земаља са ефикасним и неефикасним кривичним поступком (у првом степену) не постоји.

Табела 15.

Ranks				
	Ефикасност судског поступка (кривична материја) – први степен	N	Mean Rank	Sum of Ranks
број SLAPP тужби	Неефикасно	14	15.46	216.50
	Ефикасно	14	13.54	189.50
	Total	28		

Табела 16.

Test Statistics ^a	
	broj SLAP tužbi
Mann-Whitney U	84.500
Wilcoxon W	189.500
Z	-.621
Asymp. Sig. (2-tailed)	.534
Exact Sig. [2*(1-tailed Sig.)]	.541 ^b
a. Grouping Variable: Ефикасност судског поступка (кривична материја – I степен)	
b. Not corrected for ties.	

Према томе, НАЛАЗ 2 гласи: *резултати тестова показују да су SLAPP тужбе присутне у различитим државама независно од нивоа ефикасности судских поступака у грађанскоправној, привредноправној или кривичноправној материји (у првом степену) који постоји у тим земљама.* То практично значи да ефикасност судског поступка, сама по себи, нема велики утицај на учесталост SLAPP тужби, те други фактори на нивоу правосудног система или ван правосуђа (рецимо, општа култура и свест о злоупотреби правде) могу бити значајнији.

⁴⁸ Исти резултат даје и Краскал Валисов тест ($H=.38$, $p=.53$). Критична вредност за $\alpha=0,05$ износи 3,84, а услов за одбацивање нулте хипотезе (H_0) је $H \geq 3,84$. Услов није испуњен.

7. Резиме и отворена питања

Резултати дескриптивне статистике показују тренд сталног повећања броја стратешких тужби у периоду 2010-2022, што је и био „аларм“ за европског законодавца за предузме правне мере за сузбијање ових тужби (споменута Директива против стратешких тужби из 2024. године са роком од две године за транспоновање у национална законодавства). Године 2022. значајан пораст броја стратешких тужби (у односу на претходне године) бележе: Малта, Француска, Хрватска, Грчка, Велика Британија, Турска и Грузија. Србија бележи 28 стратешких тужби, што је сврстава у ред европских земаља изнад просека по броју тих тужби (22).⁴⁹ Затим, када је реч о релацији између стратешких тужби и демократског статуса земаља (слободна, неслободна и делимично слободна), утврђено је да SLAPP тужбе постоје у свим посматраним земљама независно од нивоа њиховог демократског развоја мереним методологијом Фридом хауса. Такође, резултати статистичке анализе очекивано показују да нема разлике између земљама у погледу броја стратешких тужби ни према критеријуму слободе медија и независности судства, као битних компоненти демократског статуса сваке земље. Коначно, статистички тестови показују да нема разлике између земаља у броју стратешких тужби ни према критеријуму ефикасности судова и судских поступака у грађанско-привредној и кривичној материји (у првом степену). Према томе, општи закључак гласи да *стратешке тужбе не постоје само у земљама са неразвијеним демократским институцијама и културом, нити постоје само у земљама са неефикасним правосуђем*. Стратешке тужбе су присутне свуда, те се отвара питање који су то специфични разлози који доприносе појави ових тужби и нарочито зашто је дошло до њихове „експлозије“ у европским земљама у последње време, као што се то пре неколико деценија догодило у Америци (Pring, Canan, 1996: 1). Иако се на први поглед могу увидети неки специфични разлози, а неке од њих смо и дотакли у раду, попут постојања правних празнина и широких законских концепата који судовима омогућавају различита тумачења (пре свега, тумачење „повреде части и угледа“ или непостојање горњег лимита накнаде нематеријалне штете какав је случај у српском праву), сматрамо да је за дубље схватање стратешких тужби потребна анализа која је ширира од правне. Већ је у литератури (Canan, 1989: 24) одавно истакнуто да стратешке тужбе „нису догађаји“, него „политичко-правни феномен“. Свакако, постоје квалитетне компаративне правне студије (рецимо, Baueg, Bárd, Vosyliute, Luk, 2021) које упоређују стратешке тужбе у различитим

49 У овом раду, због просторног ограничења, нисмо анализирали трендове кретања стратешких тужби појединачно по земљама.

земљама претежно према карактеристикама *правних система тих земаља (закона, домаће судске праксе и праксе Европског суда)*. И студија које је послужила за анализу у овом раду (CASE, 2022: 53–67) приказује девет студија случаја стратешких тужби по земљама,⁵⁰ али узимајући у обзир не само правне него и *културолошке елементе (опште трендове и обрасце понашања)* који стварају окружење погодно за подношење ових тужби. Сматрамо да је то добар правац истраживања, јер даје ширу слику у вези са стратешким тужбама.

Да закључимо: квантитативна анализа стратешких тужби јасно показује свеопште присуство ових тужби у, демократски гледано, различитим европским земљама. Тиме смо само отворили врата за даља истраживања, те је потребно „загребати испод површине“ у више праваца. Наиме, за разумевање бројних фактора који утичу на присуство ових тужби, а нарочито за утврђивање сличности и разлика између земаља, неопходно је спровести и квалитативне анализе које би узеле у обзир не само правне карактеристике земаља него и опште трендове и обрасце понашања свих лица која су укључена у „ланац“ стратешких тужби: тужилаца, тужених, судија и других учесника судског поступка, опште јавности, новинарских и еколошких удружења. За такав подухват, свакако је нужна интердисциплинарна методологија истраживања. Такође, неопходно је сагледати и друге карактеристике демократског статуса појединих земаља – не само стање слободе медија и независности судства *и не само њихове нумеричке изразе*. Потребно је узети у обзир и друге одлике правосуђа, сем ефикасности у пружању услуга, попут процене унутрашњег учинка правосуђа путем функционалне анализе која би потенцијално открила понашање судија у вези са овим тужбама – да ли судије из неког разлога занемарују ове тужбе?⁵¹ Не мање важно, потребно је сагледати и различите врсте стратешких тужби, и бити нарочито „сензитиван“ у истраживању SLAPP тужби код којих постоји веза

50 У питању су следеће државе: 1) Пољска, 2) Хрватска, 3) Ирска, 4) Француска, 5) Србија, 6) Словенија, 7) Малта, 8) УК и 9) Италија. Аутори студије су груписали ове државе према критеријуму општих трендова и образаца: *тужбе подносе појединци са политичког снагом* (1 и 2); *тужбе подносе пословни људи и фирме* (3 и 4); *тужбе подносе исти тужиоци против истих „мета“* (5, 6 и 7); *тужбе се подносе у случајевима са прекограничним елементом* (8); *тужбе се подносе у кривичној материји* (9).

51 Ово питање је већ отворено у наведеном Извештају о стратешким тужбама за Србију (ARTICLE 19, 2021) у делу „Заштитне мере против SLAPP тужби“. Сматрамо да је ово питање важно продубити због, како се наводи у овом извештају из дела Функционалне анализе правосуђа у Србији (доступно на: <https://www.mdtfjss.org.rs/sifr/en>), страха судија да спрече процедуралне злоупотребе странака, то јест, „због бојазни да ће њихове одлуке бити оборене пред апелационим судовима, блиске сарадње са адвокатима и опште динамике тромости у судовима“.

између наводне штете (рецимо, повреде угледа) и спољног ивестиционог пројекта. Оскудна литература из области економске анализе права може да представља добар почетни водич (Schaufele, 2022). Такође, будућа истраживања треба усмерити и на злоупотребе кривичног поступка у сврху застрашивања критичке јавности (у нашем праву, кривично дело увреде томе може послужити). Све у свему, иако SLAPP тужбе нису непознате стручној, па и општој јавности, њихово присуство представља неисцрпан извор за истраживање, пре свега јер се оне могу сматрати „тихим убицом демократије“⁵² кроз „суптилну“ злоупотребу права на судску заштиту. Но, да ли примена „анти-SLAPP“ мера може представљати „убиство из нехата“ економског развоја?

Литература/References

Књиге, чланци, приручници и речници:

Beatty, J. W. (1997). The Legal Literature on SLAPPs: A Look Behind the Smoke Nine Years After Professors Pring and Canan First Yelled “Fire!”. *University of Florida Journal of Law & Public Policy*. 9(1). 85–110.

Bebchuk, L. A. (1998). Suits with Negative Expected Value. In Peter Newman (Ed.), *The New Palgrave Dictionary of Economics and the Law* (pp. 551–554), Vol. 3, Palgrave MacMillan.

Bradshaw, K. (2021). Stakeholder Dynamics in Land Development Projects. *The Journal of Legal Studies*. 50(S2). S53–S70.

Canan, P. (1989). The SLAPP from a Sociological Perspective. *Pace Environmental Law Review*. 7(1). 23–32.

Canan, P., Pring, G. W. (1988a). Strategic Lawsuits Against Public Participation. *Social Problems*. 35(5). 506–519.

Canan, P., Pring, G. W. (1988b). Studying Strategic Lawsuits Against Public Participation: Mixing Quantitative and Qualitative Approaches. *Law & Society Review*. 22(2). 385–395.

Cooter, R. D., Rubinfeld, D. L. (1989). Economic Analysis of Legal Disputes and Their Resolution. *Journal of Economic Literature*. 27(3). 1067–1097.

Farrington, F., Zabrocka, M. (2023). Punishment by Process: The Development of Anti-SLAPP legislation in the European Union. *ERA Forum*. <https://doi.org/10.1007/s12027-023-00774-5>.

Galasso, A., Luo, H. (2022). When does product liability risk chill innovation? evidence from medical implants. *American Economic Journal: Economic Policy*. 14(2). 366–401.

52 У процесу објављивања је рад: „Стратешке тужбе против учешћа јавности: „тихи убица демократије“ – компаративне студије случаја“, који ће, као што назив каже, бити заснован на квалитативној анализи.

Hurley, T. M., Shogren, J. F. (1997). Environmental Conflicts and the SLAPP. *Journal of Environmental Economics and Management*. 33(3). 253–273.

Jerinić, J., Vučetić, D., Stanković, M. (2020). *Priručnik za sprovođenje principa dobrog upravljanja na lokalnom nivou*. Beograd: Stalna konferencija gradova i opština – Savez gradova i opština Srbije. [Elektronska verzija]. Dostupno na: http://www.skgo.org/storage/app/uploads/public/161/183/388/161183388o_Prirucnik_DU.pdf

Клајн, И. (2008). *Речник језичких недоумица*. девето издање. Нови Сад: Прометеј.

Popadić, D., Pavlović, Z., Žeželj, I. (2018). *Alatke istraživača*. Beograd: Clío.

Pring, G. W., Canan, P. (1996). *SLAPPs: Getting sued for speaking out*. USA: Temple University Press.

Rasmussen, K. (2011). Slapp stick: Fighting frivolous lawsuits against journalists. *News Media and the Law*. 35. S1–S16.

Schaufele, B. (2022). Chilling Effects from Anti-SLAPP Laws. *MPRA Paper 113740*. University Library of Munich, Germany.

Zdravković, A. (2022). SLAPP tužbe – zloupotreba prava na sudsku zaštitu u službi ograničavanja slobode izražavanja. *Strani pravni život*. LXVI/1/2022. 75-96

Извештаји и студије:

ARTICLE 19 (2021). „SLAPP“ – stanje u Srbiji. *Izveštaji po državama*. ARTICLE 19, ABA Centar za ljudska prava i NUNS. Dostupno na: https://nuns.rs/media/2022/02/A19-Serbia-SLAPPs-report_Final_Serbian-18Feb22.pdf

Bayer, J., Bard, P. Vosyliūtė, L., Luk, C. (2021). Strategic Lawsuits Against Public Participation (SLAPP) in the European Union. A Comparative Study (June 30, 2021). EU-CITIZEN: ACADEMIC NETWORK ON EUROPEAN CITIZENSHIP RIGHTS. Dostupno na: <https://ssrn.com/abstract=4092013> или <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4092013>

CASE (2022). *Shutting out criticism: How SLAPPs threaten European democracy – A report by case*. Prepared for the Coalition Against SLAPPs in Europe (CASE). The Daphne Caruana Galizia Foundation, Greenpeace International, Amsterdam Law Clinics. Dostupno na: <https://www.the-case.eu/wp-content/uploads/2023/04/CASEREportSLAPPsEurope.pdf>

CASE (2023). *Shutting out criticism: SLAPPs: A threat to Democracy Continues to Grow – A 2023 report update*. Prepared for the Coalition Against SLAPPs in Europe (CASE). The Daphne Caruana Galizia Foundation. Dostupno na: <https://www.the-case.eu/wp-content/uploads/2023/08/20230703-CASE-UPDATE-REPORT-2023-1.pdf>

Фридом хаус извештај – ФХ (2023) (енгл. Freedom House report 2023). Dostupno na: <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores>

Мултидонаторски поверенички фонд (2014). *Функционална анализа правосуђа у Србији*. Извештај број 94014-УФ, 2014. Доступно на: <https://www.mdtfjss.org.rs/sjfr/en>.

ЦЕПЕЈ (2022). *Извештај Европске комисије за ефикасност правосуђа*. Доступно на: <https://rm.coe.int/cepej-report-2020-22-e-web/1680a86279>

Правни извори:

Draft Recommendation CM/Rec(20XX)XX of the Committee of Ministers to member states on countering the use of SLAPPs. Доступно на: <https://rm.coe.int/msi-slp-revised-draft-recommendation-on-slapps/1680aabaf88>

Европска конвенција за заштиту људских права (ЕКЗЉП). Превод на српски доступан на: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_srp

Међународни пакт о грађанским и политичким правима (ПАКТ). Закон о ратификацији Пакта доступан на: <https://www.minljmpdd.gov.rs/pakt.php>

Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on protecting persons who engage in public participation from manifestly unfounded or abusive court proceedings (“Strategic lawsuits against public participation”), (COM(2022)0177 - C9-0161/2022 - 2022/0117(COD)), [https://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2022/0177/COM_COM\(2022\)0177_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2022/0177/COM_COM(2022)0177_EN.pdf)

Закон о јавном информисању и медијима (ЗЈИМ). *Службени гласник РС*. Бр. 92 (2023)

Закон о облигационим односима (ЗОО). *Службени лист СФРЈ*. Бр. 29 (1978), 39 (1985), 45 (1989) – одлука УСЈ и 57 (1989), *Службени лист СРЈ*. Бр. 31 (1993), *Службени лист СЦГ*. Бр. 1 (2003) – Уставна повеља и *Службени гласник РС*. Бр. 18 (2020)

Интернет извори:

CASE. How SLAPPs increasingly threaten democracy in Europe – new CASE report. <https://www.the-case.eu/latest/how-slapps-increasingly-threaten-democracy-in-europe-new-case-report/>, приступ: 22. 4. 2024.

Coalition Against SLAPPs in Europe (CASE). How SLAPPs increasingly threaten democracy in Europe – new CASE report. <https://www.the-case.eu/latest/how-slapps-increasingly-threaten-democracy-in-europe-new-case-report/>, приступ: 20. 4. 2024.

Council of Europe (Freedom of Expression). MSI-SLP Committee of Experts on Strategic Lawsuits against Public Participation, <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/msi-slp>, приступ: 25. 4. 2024.

European Parliament (Press Room: 11.11.2021). EU rules needed against abusive lawsuits targeting critical voices, <https://www.europarl.europa.eu/news/>

en/press-room/20211108IPR16838/eu-rules-needed-against-abusive-lawsuits-targeting-critical-voices, приступ: 24. 4. 2024.

European Parliament (Press Room: 27.02.2024). New EU rules to defend critical voices from judicial intimidation, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240223IPR18074/new-eu-rules-to-defend-critical-voices-from-judicial-intimidation>, приступ: 24. 4. 2024.

<https://freedomhouse.org/report/freedom-world>

<https://freedomhouse.org/reports/freedom-world/freedom-world-research-methodology>

<https://www.coe.int/en/web/cepej>

<https://anti-slapp.org/your-states-free-speech-protection#scorecard>

<https://www.freedomforum.org/anti-slapp-laws/>

Statističke tablice. Obrada rezultata merenja. Доступно на: https://www.chem.bg.ac.rs/~jvelicko/ORM_2016/Statisticke%20tablice.pdf

University of Amsterdam. Amsterdam law Clinics. <https://student.uva.nl/en/topics/amsterdam-law-clinics>, приступ: 26. 4. 2024.

Aleksandar Mojašević, LL.D.,
Full Professor,
Faculty of Law, University of Niš,
Republic of Serbia

**STRATEGIC LAWSUITS AGAINST PUBLIC PARTICIPATION
(SLAPP), DEMOCRATIC STATUS AND EFFICIENCY OF THE
JUDICIARY: COMPARATIVE STATISTICAL ANALYSIS**

Summary

Strategic Lawsuits against Public Participation (SLAPP lawsuits) are a legal tool for intimidating and silencing critical awareness. While their application was first and foremost recorded in the United States, over the last decade, they have generated significant attention of the professional and general public in Europe due to their constant growth. In 2024, this has led to the adoption of the anti-SLAPP Directive by the European Parliament. This paper examines the relationship between the increase in strategic lawsuits in selected European countries and their democratic status, examined on the basis of two indicators: media freedom and judicial independence. The author further investigates the relationship between the trend in the number of strategic lawsuits and judicial efficiency. The aim is to determine whether strategic lawsuits are characteristic of the countries with low democratic status (not-free or partly free countries), a low degree of media freedom and judicial independence, as well as the countries with inefficient courts and judicial procedures. To this effect, the author has conducted a statistical analysis, which indicates that strategic lawsuits are present in all countries, regardless of the level of development of democratic institutions, the state of media freedom, judicial independence, and the efficiency of the judiciary. Based on this finding, the author concludes by raising some questions which are to be addressed in further research into the social, political, and legal phenomenon of SLAPP lawsuits.

Keywords: *strategic lawsuits against public participation (SLAPP), democratic status, media freedom, judicial independence, judicial efficiency, comparative statistical analysis.*